

UZ REPRINT PETRAČIĆEVA PRIJEVODA PLATONOVA SYMPOSIONA

Symposion je, više no većina drugih Platonovih dijaloga, prevođen u nas do sada četiri puta: 1. *Platonov Pir ili Razgovor o ljubavi*, ponašio Orsat Pucić, u Terstu 1857; 2. *Platonov i Xenophonov Symposion*, preveo, uvod i bilješke napisao Franjo Petračić, Zagreb 1897; 3. *Platon, Symposion*, preveo Vladimir Perinović, Sarajevo 1921; 4. *Platon, Gozba ili O ljubavi*, preveo s grčkog, dodao predgovor i objašnjenja dr Miloš N. Đurić, Beograd 1933. Pucićev je prijevod nepotpun, Perinovićev mi nije bio dostupan, dok je Đurićev očito dobrim dijelom oslonjen na Petračićev pa s njim dijeli većinu vrлина i nedostataka, kao uostalom i literarno-historijsku i kulturološku osnovnu motivaciju i intenciju pri prevođenju. Nedavno je splitska izdavačka radna organizacija *Logos* objavila reprint Petračićeva¹ prijevoda (*Platonov i Xenophonov Symposion, Split 1981*), što je povod da se, uz doličnu temeljitost, doda par napomena uz taj prijevod.

Osnovna je i nezaobilazna primjedba da je Petračić pri prevođenju bio vođen — ako ne isključivo a onda prvenstveno — literarno-historijskim i kulturološkim motivom. Za njega je *Symposion* ponajprije spis u kojem se, kako sam kaže, »najljepše ogledaju nekoje strane života starinskog, a napose vladanje pri veseloj gostbi«. Pa koliko god da i jest neporecivo značenje ovog Platonovog dijaloga, ogleda li se baš u tom svjetlu, to nam ipak pri tako vođenom i orijentiranom prevođenju ostaju uskraćena barem dva bitna momenta sveg prevođenja Platonova djela: filologijski, te prije svega filozofijski.

Što se prvoga tiče, valja znati da sâm grčki tekst *Symposiona*, kao uostalom i drugih Platonovih djela, nije jednoznačno i definitivno osiguran. Raznolike verzije rukopisne predaje i na njima zasnovana dugotrajna filološka i tekstualno-kritička istraživanja iznijela su do sada već mnogobrojne, međusobno dobrano različite redakcije teksta. Ne ulazeći dublje, može se tek najšturije konstatirati kako je osnovno filološko razmimoilaženje među onima koji u rukopisnom tekstu *Symposiona* iznalaze mnogobrojne interpolacije, konzekventno ih isključujući iz svoje redakcije (npr. Jahn, Hirschig, Badham, Cobet), te s druge strane među onima koji — pozivajući se uopće na slobodu i individualnost Platonova stila, nepodložnu dokraja kanonima logike i gramatike, kao i napose na vlastitost i osobenost svakog od govora u ovom dijalogu — gotovo u potpunosti zadržavaju ruko-

¹ Franjo Petračić (1833 — 1922). Studij filologije završio je u Beču kod Bonitza i Miklošiča. Od god. 1877 — 1894. profesor grčkog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dopršio i izdao Grčko-hrvatski rečnik Josipa Kostića (Zagreb 1875). Uz *Symposion*, preveo je i Platonova *Fedra* (Platonov Phaidros. Preveo, uvod i bilješke napisao Franjo Petračić, Zagreb 1894).

pisnu lekciju kao autentičnu (npr. Rettig, Schöne, Burnet, Robin, Bury). Neki opet, kao npr. Schanz ili Hug, pokušavaju nekako održati sredinu između takvog »radikalnog« i »konzervativnog« pristupa tekstu.

Petračić međutim ne navodi kojom se redakcijom teksta služio kao izvornikom. Na temelju njegovih rješenja nekolicine spornih mjesta, čini se da mu je predložak bio ponajprije Schanzov tekst (1881), ili možda Rettigov (1875—1876). Petračićeva nevoljkost da na sebe preuzme odluku u pitanjima eventualnih interpolacija uslijedila je potpunom nekritičnošću njegova prijevoda. On je, naime, *sve* riječi za koje je ikad itko posumnjao jesu li autentične stavio u uglate znakove parenteze. Tako je u zagrade dospio velik dio teksta koji je nedvojbeno Platonov i čije ispuštanje gotovo onemogućuje potpuno razumijevanje spisa.

Drugi navedeni moment, onaj filozofijski, u Petračićevu je prijevodu naprosto odsutan. Za filozofičnost prijevoda *Symposiona* zahtijevala bi se, dakaiko prije svega, što veća terminološka konzistentnost, no jednako tako i mogućnost praćenja i primjerenog prenošenja svih, pa i tek impliciranih, mislenih iznijansiranih Platonovih smislom prebogatih rečenica. No prethodni uvjet ovog obojeg svakako je dostatna udubljenost u elemente Platonova filozofiranja, kao i tome odgovarajuće temeljito poznavanje cjelokupnog opusa. Dvije probe neka pokažu dvije mogućnosti prevođenja, potekle iz dva posve različita obzora:

1) Petračić, str. 51: »Pravo suditi, a da ne znaš razloga kazati, ne znaš li, reče, da nije znanje, jer stvar, kojoj se razloga ne zna, kako bi bila znanje? A nije ni ludost, jer ono, što pogađa istinu, kako bi bila ludost? Jest dakle pravo mnijenje u sredini med razboritošću i ludošću.«

»Ne znaš li, reče, da to da se ona ispravna nazire — a to znači tako da se ne može razloga podati — niti nije znati: tà kako bi znanošću bila stvar neobrazložena? A niti neukost: jer kako bi neukošću bilo ono koje pogađa ono koje jest? A jest ispravno naziranje baš takovo: između razumnosti i neukosti.« (*Symp.* 202a5—9).

2) Petračić, str. 54: »Ali ja kažem, da nema ljubavi ni polovine ni celoga, ako baš nije, družo, kakvo dobro. Jer i svoje noge i ruke gotovi su dati odrezati ljudi, ako jim se vlastite čine nevaljale, jer, mislim, svaki ne voli svoje, ako ne, da tko ono, što je dobro, svojim vlastitim naziva, a ono, što je zlo, tuđim, te nema drugoga što ljube ljudi, doli dobro.«

»No moj govor tvrdi da žudnja nije niti za polovinom niti za cijelim, ukoliko se to družo ne zgodi nekako dobrim biti, budući da su pače voljni ljudi i ruke svoje i noge sebi odsjeći, ako im se čini da im je rdavo to vlastito. Smatram naime da ne ljube svaki ono vlastito, osim ako bi tko upravo ono dobro srodnim i vlastitim zvao, ono zlo pak tuđim. Tako da baš ništa drugo nije za čim žude ljudi do za onim dobrim.« (*Symp.* 205e1—206a1)

Ovim dakako ulazimo u onu tešku i vazda prijepornu dimenziju prevođenja, u kojoj ono uistinu i nije drugo do uvijek već jedna određena interpretacija. Tako ovdje i svaka daljnja diskusija oko interpretativnog dostignuća prijevoda postaje suvišna. No zato ostaje još pažljivo pobrojati ona mjesta prijevoda na kojima je pogrešnost indiskutabilna i neuvjetovana niti mogućom osobenosti predležecog grčkog izvornika niti nedostatnošću interpretativnog uživljavanja, te se daje manje-više egzaktno ustanoviti. (Prva brojka označava stranicu Petračićeva prijevoda, druga označava redak; »g« znači odozgo, »d« odozdo).

a) Tiskarske pogreške

Na kraju svog predgovora ukazuje Petračić na »nekoje veće pogrješke« koje su se »žalibože ukrale«, te ih ispravlja. Njima međutim valja pridodati još i ove:

- 30.9 d: treba stajati »rodom«; ne »redom«.
 32.10 d: »s ljubavnicima«; ne »s ljubljenicima«.
 44.15 d: »vezanja«; ne »rezanja«.
 60.17 d: »ne prilike«; ne »neprilike«.
 64.6 d: »jedinog«; ne »jednog«.

b) Izostavljene riječi originala

Na mnogo mjesta nedostaju u prijevodu riječi ili čak i rečenice koje nalazimo u tekstu originala. Ponegdje je tome razlog što su u redakciji teksta kojim se služio Petračić sami izdavači, povodeći se za dijelom rukopisâ, izostavili poneku riječ. Tako npr. 24.1 d iza »okusim« nedostaje »dotaknuvši te«, koje stoji u većine izdavača, dok je izostavljeno u oksfordskom rukopisu (*codex Bodleianus*) za kojim se onda povode i Jahn-Usener i Schanz. Isti je slučaj 26.10 d, gdje Petračić, slijedeći očito Schanza i opet oksfordski rukopis, izostavlja riječi »mudra muža« koje u svim ostalim rukopisima i u svih izdavača dolaze iza »knjigu«. No, budući da ovdje nije mjesto raspravljati rukopisne varijante i valjanost Petračićevih odluka, odnosno izdavača njegovih (ili njegovih) izvornika, navodim dalje samo one riječi originala, čije ispuštanje u prijevodu nije, po svemu sudeći, uzrokovano varijacijama teksta:

- 25.5 d: iza »isti« nedostaje »o Apolodore«.
 23.14 g: iza »pobjede« ned. »uplašen od gomile«.
 27.9 d: ispred »sielo« ned. »sigurno«.
 27.1 d: iza »života« ned. »ako će lijepo da žive«.
 29.1 g: iza »bogovi« ned. »najvećma«.
 31.8 d: iza »drugo« ned. »običava«.
 32.3 g: umjesto »da je ljepše« treba stajati »da se kazuje kako je ljepše«.
 41.9 g: iza »vazda« ned. »srodno«.
 46.18 g: iza »budući« ned. »najprvo«.
 52.19 d: iza »budući« ned. »po naravi«.

- 54.11 g: ispred »uzrok« ned. »sav/cjeloviti«.
 54.15 d: iza »jednom« ned. »nekom«.
 54.13 d: iza »nekako« ned. »govor«.
 56.3 d: iza »uviek« ned. »posve«.
 57.11 g: ispred »mame« ned. »strašno«.
 60.3 g: iza »nauku« ned. »dokončavši«.
 60.17 d: iza »ne prilike« ned. »krjeposti«.
 68.4 g: umjesto »kako mi je bilo« treba stajati »kako smatrate da mi je bilo«.
 69.3 d: iza »sadašnjih« ned. »to je već vrijedno sveg divljenja«.
 70.10 g: ispred »smiešni« ned. »posve«.
 71.17 g: ispred »Ijuju!« ned. »Nego pusti, o demonski, i ne zavidi mladiću što će da bude pohvaljen; tà i gorljiv sam posvema proslaviti ga.«

c) *Pogrešan i nedovoljno strog prijevod*

Da je svaki prijevod po nužnosti pogrešan, to je prastara istina hermeneutike. Ovdje međutim navodim slučajeve kod kojih se iz pažljivijeg praćenja misaonog toka konteksta, iz uvažavanja specifično filozofijskih konotacija pojedinih grčkih izraza, te na koncu iz poznanstva s osobenošću Platonove upotrebe riječi i idioma smije ipak zaključiti da postoji još jedna dodatna »pogrešnost«:

- 26.2 d: treba stajati »da nama, koji smo tu, dolikuje, da toga boga proslavimo«.
 27.13 g: τύχη ἀγαθῆ ne znači »u dobar čas«, već »s dobrom srećom«.
 31.7 d: εἰς ἄδηνον ne znači »u ludo«, već »u neizvjesno«.
 31.4 d: πλεονεξία ne znači »silovitošću«, već »lakomošću«.
 32.17 g: ἀνελευθερίας nije »podlosti«, već »nesloboštine/netmjenosti«.
 35.14 g: τεινεί nije »teži«, nego »pruža se«.
 37.16 g: κοινωνία ne znači »druženje«, nego »zajednica«.
 37.12 d: ὁ πᾶς Ἔρως nije »svaki Eros«, nego »sav/cjelokupni Eros«.
 41.11 g: οικειότητι nije »druževnošću«, već »srodnošću«.
 41.15 g: παρ' ἀλλήλων γίνεσθαι ne znači »da jedan drugomu uradi«, nego (otprilike) »da im se jednom s drugim dogodi«.
 44.2 d: ἤθεσι nije »srcima«, već »ćudima«.
 45.7 g: τεκμήριον ne znači »znak«, već »svjedočanstvo«.
 47.9 d: ἀλήθειαν nije »pravo«, nego »istinu«.
 49.16 g: ἐν τῷ παρόντι nije »u onaj par«, nego »u sadašnjosti«.
 49.15 d: τὰ νῦν παρόντα ne znači »ono, što sad imam«, već »ona sad prisutna«.
 51.4 g (i dalje): ἀμαθές nije »ludo«, već »neuko«.

52.4 g: ἀνθρώπων nije »ljudima«, nego »čovjekom«.

53.19 g: διήλθον ne znači »nacrtah«, nego »razložih«.

60.15 d: ἀρετὴν ἀληθῆ nije »pravu istinu«, već »istinsku krijevost«.

63.11 d: ἀτοπῖαν nije »čudno biće«, nego »neobičnost«.

d) Terminologija

Terminološku nekonzistentnost, očitovanu posve dobro već u tome što Petračić, ne uvažavajući uopće strogu terminološku razdiobu iz *Politeie*, može npr. διάνοια prevesti s um, a νοῦς s razum, posvjedočit će slijedeći izbor nekih od najznačajnijih termina u tekstu i od Petračića upotrebljenih adekvata:

λόγος — govor, razlog

αἴτιος — razlog, uzrok, početnik

τέχνη — nauka, umijeća, vještina

σοφία — mudrost, vještina

ἐπιστήμη — znanje, nauka

εἶδος — prilika, oblik, vrst

govor — λόγος, μῦθος

nauka — μάθημα, ἐπιστήμη, παιδευσις

prilika — εἶδος, ιδέα, εἰκὼν, σχῆμα, ἀγαλμα

Iz svega navedenog ne bi smio ostati skriven zaključak da je Petračićev prijevod *Symposiona* — u svoje doba i na svoj način svakako izuzetno valjan i zaslužan — ipak u mnogome nedostatan. Ukoliko se pak činjenica njegova reprintiranja shvati kao znak probuđene potrebe i volje za ozbiljnijim i dubljim pristupom Platonu, grčkoj filozofiji i filozofiji uopće, onda i ova intervencija nalazi svoje opravdanje i smisao.

Damir BARBARIĆ